

TÖÖ POISTE JA NOORMEESTEGA COMENIUSE PROGRAMMI MAADES

„VÄIKESED SANGARID HÄDAS“ –

DESKRIPTIIVNE-KOMPARATIIVNE KOKKUVÕTE ÜKSİKARTIKLITEST

Renate Seebauer, Europahaus Burgenland

Alljärgnev deskriptiivne-komparatiivne kokkuvõte üksikartiklitest näitab, et Gender Mainstreaming liikumine Euroopas areneb erinevates suundades, kusjuures võib rääkida vähemalt kahest „riikide ploki“t. Ühe neist moodustavad nn uued Euroopa Liidu liikmesriigid, kus – kui sel alal üldse midagi ette võetakse – on päevakorras tüdrukute ja naiste võrdõiguslikkus; teise ploki moodustavad nn vanad Euroopa Liidu liikmesriigid, kus toimub või on toimunud nihe töölt tüdrukutega tööle poistega. Erilist tähelepanu selles suhtes väärrib Hispaania. Arengujooned kulgesid defitsiidiorientatsioonilt ressursside orientatsioonile.

1. Komparatiivse uuringu tagapõhi, metodoloogilised märkmed ja eesmärgid

COMENIUSE projekt „Väikesed sangarid hädas“ pakub head võimalust kirjeldada ja võrrelda hetkel valitsevat olukorda poiste ja noormeestega tehtavas töös/poistele suunatud kasvatustöös valitud Euroopa maades – Austrias, Belgias, Tšehhi Vabariigis, Saksamaal, Eestis, Hispaanias, Ungaris, Poolas ja Suurbritannias.

Võrdlust pakuvad siinkohal soospetsiifilisi aspekte arvestavad tegevused koolides ja teistes pedagoogilistes asutustes. Kõigepealt ilmnevad hüpoteetilised ühised jooned, mis omakorda loovad aluse võrdluseks.

Võrdluse eesmärgiks on poiste ja noormeestega tehtava töö ajaloolise arengu sarnasuste või erinevuste kindlakstegemine, lisaks sellele pedagoogilistes asutustes läbiviidavate soospetsiifilisi aspekte arvestatavate tegevuste sarnaste/erinevate eesmärkide ja sisu kindlakstegemine, soospetsiifilised aspektid algkooliõpetajate koolitamisel, poiste ja noormeeste vaba aja veetmise võimalused, üksikute maade eripärad ning sarnaste/erinevate trendide ja arengutendentside väljaselgitamine.

Hörneri tüpoloogiat järgides võib käesoleva analüüsi tervikuna liigitada evolutsionistliku funktsiooni (arengutrendide otsimine) hulka.

Võrdluse aluseks on võetud üheksa teksti, mille autoriteks on inimesed erinevatelt elualadelt (pedagoogika, psühholoogia, germanistika, anglistika) ning erineva professionaalse tagapõhjaga (õpetajakoolitust läbi viivad ülikoolide õppejõud, sotsiaaltöö praktikud, euroküsimumustega tegelejad ...).

Analüüsi eesmärgiks on reaalsuse ja ideede terviklik käsitlemine ning see toimub COMENIUSE projekti käigus valminud kaastööde interpreteerimise kaudu.

Sama erinevad kui autorid, on ka tekstid, kuigi need vastavad (peavad vastama) ühiselt välja töötatud alajaotusele.¹

Alles uuringu käigus ja tekstide läbitöötamisel ilmnes, et mitte kõikides maades pole piisavalt käepärast materjali ja/või on poistele suunatud kasvatustööle sugupooleaspekti arvestavate initsiatiivide juures küll mõeldud, kuid pole suudetud määratleda konkreetseid eesmärke, rääkimata nende realiseerimise vormidest (nt eksperimentaalne, projektides). See käib eelkõige Poola artikli kohta, mis võrdluse aluse puudumise tõttu võrdlusest tuli välja jätta, osaliselt ka Tšehhi artikli kohta ja – erijuhtumina – Hispaania artikli kohta.

Tekstide analüüsis ei saa seetõttu mitte alati suhtuda võrdlevalt kõikidesse maadesse.

2007. a esimesel poolaastal kirjutatud tekstide sisuline alajaotus pidi – lähtudes võrdluse eesmärgist – olema seotud alljärgnevate aspektidega:

- Poiste ja noormeestega tehtava töö areng ajaloolisest perspektiivist,
- Soospetsiifilise tegevuse eesmärgid ja sisu pedagoogilistes asutustes,
- Soospetsiifilised aspektid algkooliõpetajate koolitamisel,
- Poiste ja noormeeste vaba aja veetmise võimalused,
- Üksikute maade eripärad,
- Trendid ja arengutendentsid.

Alljärgnevalt proovitakse nimetatud alajaotuse põhjal sarnaseid või erinevaid trende identifitseerida ja kategoriseerida.

2. Mõned võrdluse eesmäärke puudutavad detailid

Poiste ja noormeestega tehtava töö ajaloolisest arengust valitud maades

„Töö poiste ja noormeestega“ (Austria kirjanduses), või „Töö poistega“, „Poistele suunatud kasvatustöö“ – nagu nimetatakse seda töö- ja uurimisvaldkonda Saksa kirjanduses – kohtab kitsamas mõttes Saksamaal ja (algusfaasis) Austrias. Saksamaal paistab töö poistega/poistele suunatud kasvatustöö pedagoogilise peegeldusena kaheksakümne aastate (sotsiaal-) pedagoogilisele tööle tüdrukutega; ka Austrias hakati 1990. aastate paiku poiste ja noormeestega tehtava töö vastu huvi tundma. Põhimõtteliselt on see seotud 90. aastate soospetsiifiliste initsiatiividega. Mõlemates maades kulgeb see sarnaselt:

¹ Kuna Poola artiklis refereeritakse eelkõige uurimistulemusi, mis pärinevad kaheksakümne aastate ja üheksakümne aastate ning kuna see sisaldab vaid väga üldisi ütlusi, ei saanud seda kaastööd käesolevas võrdluses arvestada. Ka Tšehhi ja Hispaania artiklites ei olnud kõiki nõutud aspekte esile toodud. Samuti keskendutakse Suurbritannia artiklis 20. sajandi üheksakümne aastate teisest poolest pärinevale arvulisele materjalile. Arvukaid näiteid koolis läbiviidud tegevustest ning soovitusi õpetajatele ja koolidele ei saanud võrdluse eesmäärke silmas pidades arvesse võtta.

defitsiidiorientatsioonilt ressursside orientatsioonile – arengujoon, mis on ka mitmetes eripedagoogika harudes äratuntav.

Suurbritannias toimus alates 1990. aastate keskpaigast oluline muutus Gender Mainstreaming liikumise hindamisel - põhjustatud poiste kehvemast siseriiklike tasemetööde sooritamises. Püüdlused tõsta poiste õpimotivatsiooni tulenevad kohapealsetest vajadustest ning vastavast sotsiaalkultuurilisest keskkonnast – samuti on poiste viletsad tasemetestide tulemused paljude uurimistööde teemaks.

Belgia (Flandria) suhtes tuuakse selgelt välja, et poisid on eripedagoogilistes asutustes rohkemaarvuliselt esindatud kui tüdrukud, küll aga ei võimalda ütlused järeltulete tegemist poistega tehtava töö ja/või poistele suunatud kasvatustöö alaste uurimistööde kohta.

Eriline koht uurimuses osalenud maade hulgas, või nn vanade Euroopa Liidu maade hulgas kuulub kahtlemata Hispaaniale: Franko diktatuur võimaldas alles 20. sajandi kuuekümnendatel aastatel aeglast muutust soorollide kontseptsioonis. Sellesuunalistele muutustele pandi alus alles 1991. a kooliseadusega, milles määrati kindlaks, et hariduse andmisel tuleb arvestada soolise võrdõiguslikkuse printsiipi ning et hariduse omandamise käigus peavad poisid ja tüdrukud saama ennast tõestada, kogeda oma identiteeti.

Endistes idaploki riikides – eriti Tšehhi Vabariigis, Ungaris ja Eestis – kehtisid pärast 1945. a mõlemale soole põhimõtteliselt võrdsed õigused. Kasvatus- ja õppetöö eesmärgid olid orienteeritud kollektivismile, sotsialistlikule „meie“-tundele. Nagu näitab Eesti kaastöö, puudutasid Eesti eraldumisel Nõukogude Liidust toimunud ühiskondlikud muutused tugevamini poisse ja noormehi kui tüdrukuid: kui poiste jaoks võetakse tarvitusele eriabinõud, on need defitsiidile orienteeritud – näiteks käitumisraskustega poiste paigutamise kaudu kinnistesse erikoolidesse.

Tšehhi Vabariigis puuduvad üldiselt viited abinõudele sooküsimustes ja seega ka tööle poistega ja/või poistele suunatud kasvatustööle.

Ungaris on soospetsiifiline kasvatus delikaatne teema, kuna naiste võrdõiguslikkust pole veel saavutatud (mis käib *de facto* ka kõigi projektis osalenud maade kohta). Mõiste „poistele suunatud kasvatustöö“ esineb Ungaris vahest ehk alates 1990. a üksikutes *Gender Studies* alla kuuluvates uuringutes; igatahes puuduvad kitsamas mõttes viited poistele suunatud kasvatustööle.

Soospetsiifiliste tegevuste eesmärk ja sisu pedagoogilistes asutustes

Nii Saksamaal kui ka Austrias täheldatakse kahte voolu, mis avaldasid mõju õppeplani kontseptsioonile: ühelt poolt *Gender Mainstreaming* standardid, teiselt poolt teoreetilised arusaamad ja praktilised kogemused laste- ja noorteabi- ning noorsooorganisatsioonidelt, mis toimivad kooli initsiatiivil. Austrias on äratuntav õpetamisprintsiip „naiste ja meeste võrdõiguslikkuse kasvatamine“, mis on sisse viidud kõikide koolitüüpide õppekavadesse, Saksamaal üleriiklikult sisseviidud eksperimentaalprojekt „Uued teed poistele“ (2005-2008).

Soospetsiifilisi projekte – rõhuasetusega seksuaalkasvatusele, vägivalda ennetamisele, soo- ja rolliidentiteedile...) viiakse mõlemates maades läbi pigem kesk- (7.-10.kl) kui algastmes.

Poiste ja tüdrukute koos õpetamine on kõikides uuringus osalenud maades reegliski.

Suurbritannias pakub riiklik õppekava tüdrukutele ja poistele põhimõtteliselt sama haridust ja võimalusi.

Belgia, Eesti ja Ungari kaastööd rõhutavad põhimõtteliselt võrdseid võimalusi poistele ja tüdrukutele. Eriline positsioon õppekavas, vähemalt ajuti, kuulub õppeainetele nagu seksuaalkasvatus ja tööõpetus: kui Tšehhi Vabariigis õpetati 1990. aastate algul neid aineid tüdrukutele ja poistele eraldi, siis alates 1990. a lõpust õpetatakse neid jälle koos. Ungari riiklik õppekava arvestab individuaalseid, vanusest tulenevaid asjaolusid, näeb aga ette seksuaalkasvatuse ja tööõpetuse koos õpetamist. Õpilaste võrdõiguslik kohtlemine olenemata nende soost on ette nähtud ka Eesti riiklikus õppekavas; kehalise kasvatuse- ja tööõpetuse tunnid toimuvad tüdrukutele ja poistele eraldi.

Soospetsiifilised aspektid algkooliõpetajate ettevalmistamisel

Esimesed katsed, soospetsiifilisi teemasid õpetajate välja- ja täiendõppesse sisse viia, toimusid Saksamaal ja Austrias 1995. a paiku, kuid taoliste ideede elluviimine - suuremalt jaolt pädevate ministriumide poolt algatatud - on jäetud tänini suures osas dotsentide isikliku initsiatiivi hooleks.

Kõikides projektis osalenud maades võidakse olla lähtunud asjaolust, et õpetajate arengupsühholoogiaalaste ürituste käigus tuginetakse poiste ja tüdrukute erinevale arenguteele ja eripärale – kuid ainult Tšehhi kaastöö viitab sellele selgelt. Lisaks on lähtunud asjaolust, et igal juhul on tegemist nn traditsioonilise arengupsühholoogia vahendamisega – kuigi vaevalt soospetsiifilisest vaatevinklist. Taoline lähenemine on tuntav pigem teistel humanitaaraladel, nagu nt sotsioloogias ja/või õpetusteadustes.

Lähtudes uurimustest (nt „Vägivald koolis“, Statistilised andmed kooli lõpetamise kohta ... Eestis) ja kooliõpikute analüüsist Ungaris ja Tšehhi Vabariigis, mis kinnitavad traditsiooniliste rollimudelite edastamist, püstitatakse kõikides maades nõue suurema sensibluse, parema õpetamise, õpetamis- ja õppimistempost kinnipidamise järele, nõutakse erinevate kultuuride mõistmist, rohkem ruumi poistele jne. Nendes maades jääb puudu uuringutest tehtud järeldustest, rääkimata siis konkreetsetest abinõudest nende ellu viimiseks õpetajate koolituse käigus.

Poiste ja noormeeste vaba aja veetmise võimalused

Saksamaal on poiste vaba aja veetmise võimaluste hulk viimastel aastatel kvalitatiivselt ja kvantitatiivselt tugevasti kasvanud. Vaba aja tegevuste raskuspunkt asub tervisekaitsel (narkootikumid, vägivald, riskivalmidus mehelikkuse tõestamiseks...) ning kajastub elamuspedagoogikas. Austrias on mänguväljakud, millest mõnesid hooldatakse, ning kus

pakutakse erinevaid tegevusi poistele ja tüdrukutele. Arvukad võimlemis- ja spordiühingud koolide juures pakuvad poistele ja tüdrukutele (kuni 10./12.a) ühist sportlikku tegevust. Pärast 12. eluaastat on pakkumised poistele orienteeritud suurematele sportlikele saavutustele. Austria suured laste- ja noorteorganisatsioonid on oma tegevustesse kaasanud *outdoor*- ja elamuspedagoogika elemente. *Freestyle* spordialade aktiivsem harrastamine kutsub esile vajaduse riskijuhtimise järele. Kahe silma vahele ei tohi Austrias jääda ka ühiskondliku laste- ja noorsootöö tõusev osatähtsus, eriti puudutab see migrante (Türgi, endise Jugoslaavia maad...)

Belgias kuulub rohkem kui iga teine laps noorteorganisatsiooni („Chiro“, „Scouts en Gidsen“ ...); eelistatud vaba aja tegevuste hulka kuuluvad rulasõit, jalgpall, BMX-rattaga sõitmine ning töölkäimine täiendava taskuraha teenimiseks, samuti ka internetis surfamine ja arvutimängud.

Noorteorganisatsioonidele omistatakse suurt tähtsust ka Eestis; need on erineva orientatsiooniga – poliitilised, kiriklikud, haridusliku orientatsiooniga, sportlikud/militaarsed. Organisatsioon Noored Kotkad ühendab erandlikult poisse ning selle eesmärk on selgelt militaarne („Isamaa auks - alati valmis!“ – „Mees meeste ridadesse!“ Huviringe (tehnika, sport) külastavad rohkem tüdrukud.

Ungaris leiavad suurt poolehoidu koolide juures organiseeritud pärastlõunased pikapäevarahvad (Hort) koos tasuta vaba aja tegevustega (sport, muusika, teater, kunst...), mis hõlmab ca pooled 15aastastest noorukitest – see tendents on tõusuteel.

Eripärad

Peaaegu kõik projektis osalejad viitavad uurimustele, mis tõestavad, et istumajääjate, kooli poolelijätjate ja erikooli õpilaste hulgas on arvuliselt tublisti rohkem poisse kui tüdrukuid; PISA, TIMSS, PIRLS & Co. ning ka riiklikud tasemetööd Suurbritannias näitavad teiste soospetsiifiliste erinevate saavutuste kõrval, et poiste lugemisoskus on halvem; eriti käib see migrantide järeltulijate kohta, eriti Türgi päritolu, nagu näitab Saksamaa kaastöö. Ka Austrias peavad migrantide järeltulijad taluma arvukalt diskrimineerimist; sellele lisanduvad kultuurilise erinevusega seotud pinged ning sisemised ja välised konfliktid seoses ettekujutusega mehelikkusest. Kuigi Belgia kaastöö teostus pole selgesõnaline, on selles tuntav sarnane probleemaatika seoses migrantidega, eriti Araabiamaadest pärit meessoost noorukitega.

Venekeelsetel lastel Eestis on juba lasteaias identiteediprobleemid. Ka narkootikumide tarbimisest ja kriminaalsetest tegudest on noormehed kergemini ohustatud kui tüdrukud.

Ungaris ja Tšehhi Vabariigis on käibel olevate õpikute analüüsid traditsiooniliste rollimudelite ekstrapolatsiooni ja rollide stereotüüpide fikseerimise tõestuseks nii tekstilises kui visuaalses kujutuses, kusjuures fookus on suunatud tüdrukutele ja naistele. Kooliõpikute analüüs ning püüded luua sootundlik keel, olid initsiatiivide aluseks ka Suurbritannias.

Trendid ja arengutendentsid

Kõikides projektis osalevates maades viidatakse tugevale naiste ülekaalule õpetajate hulgas, eriti algkoolis. Mittetäielike perede arvu kasvades (lapsed jäävad abielulahutuse korral enamasti ema juurde) on poistel taolises situatsioonis raske mehe rolli omaks võtta.

Lisaks sellele paistab kõrge migrantide osakaaluga maades või regioonides (Saksamaa, Austria, Belgia, Suurbritannia) migrantidest õpetava personali värbamine täiesti hädavajalik. Katset rohkem värvilisi mehi õppeasutustesse värvata ei ole ka Suurbritannias seniajani edu saanud.

Ungari koolides, kus tehakse soospetsiifilist tööd, seisavad esiplaanil eelkõige feministlikud aspektid.

Koolielu arenguprojektiga Eestis aastateks 2006 – 2010 püütakse olemasolevaid probleeme lahendada, eriti puudutab see põhihariduseta noorukeid, narkosõltlasi, kriminaalkorras karistatuid...; erivajadustega õpilaste koolid ja huvikojad vajavad samuti reformimist.

Saksamaal tuntakse puudust läbimõeldud koosõpetamisest, „*Girls' Days*“ ja „*Boys' Days*“, hoolikast õppetundide sisu valikust ja õppetunni kultuuri sisseseadmisest, mis arvestab mõlema sooga. Nähtav distantseerumine defitsiidiorientatsioonilt ja konkreetset soospetsiifilised projektid tõid Austria erinevates koolides kaasa positiivseid muudatusi.

Suurbritannias viiakse läbi terve rida kooliprojekte, mis peaksid aitama võidelda mõningate poiste juba algkoolis tekkiva „anti-õpikultuuri“ ja „sisemise allaandmise“ vastu ja arvestavad tegevuste organiseerimisel eelkõige sotsiaalkultuurilist keskkonda, millest poisid pärinevad, lootuses, et nende isiksus ei arene mitte ainult kognitiivses vaid ka afektiivses valdkonnas.

Kui vaadelda soospetsiifiliste abinõude kogumit uurimuses osalenud maades, paistavad sarnaste protsesside ja arenguvormide poolest poistele/noormeestele suunatud kasvatustöös silma eelkõige Saksamaa ja Austria. Esimesed katsetused kasvasid välja pigem laste ja noorukite käitumisvaldkonnast ning said alles teises järjekorras lisaimpulse rahvusvaheliste uuringute kaudu (PISA, TIMSS...). Paistab, et Inglismaal on konkreetne töö poistega riikliku õppekava testitulemuste tõttu saanud tugevaid impulsse – eriti suunas *bottom up*, päris konkreetsete tegevuste kaudu erinevates koolides.

Võrreldavaid protsesse ei täheldatud ei Belgias ega Hispaanias, mida Hispaania puhul on võimalik seletada Franco diktatuuriga, mis võimaldas alles 20. sajandi kuuekümnendatel aastatel soorollide kontseptsioonis aeglast muutust.

Kuigi kõik projektis osalevad maad kuuluvad Euroopa Liitu ja nende hariduspoliitika allub EL hariduspoliitika ettekirjutustele, ilmnes, et 12 läbitöötatud teksti puhul on olemas vähemalt kaks riikide plokki, mis paiknevad *Gender Mainstreaming* liikumise käigus erinevatel tasanditel. Suurbritannias, Saksamaal ja Austrias lisandus tööle tüdrukutega teadlik töö poistega, või toimus selge nihe töö suunas poistega.

Endise idaploki maades (nüüdsest peale nn uued EL liikmesriigid) on *Gender Mainstreaming* liikumine alles lapsekingades või ilmnevad tasapisi esimesed püüdlused töö poole tüdrukute ja naistega; poiste kasvatustööst ja/või tööst poistega ei ole lähemalt juttu. Seal, kus sarnaseid probleeme poistega esile toodi, proovitakse neist pigem defitsiidile kui ressurssidele orienteeritud abinõudega võitu saada.

Milles uurimuses osalenud maad vaevu erinevad, on üldine meessoost õpetajate puudujääk - eelkõige algkoolis – mis on lisaprobleemiks poistele positiivse meheliku imago kujundamisel.

Alljärgnevas lõigus esitletud empiiriline uurimus õpimotivatsioonide, sotsiaalsete kogemuste ja õpetajatele ning kasvatajatele vajalike omaduste kohta annab ülevaate täiendavatest detailidest poistele ja tüdrukutele omaste spetsiifiliste tunnusoonte kohta. See toetab ka mõningaid üksikartiklites toodud ütlusi ning ühtib arvukate uurimuste tulemustega.